

Stagflation*

Stagflation, dvs samtidig inflation och arbetslöshet, har under 70-talet plågat de flesta industriländer. Problemet är bl a en följd av att regeringarna för att vinna popularitet stimulerat efterfrågan alltför mycket. Som botemedel föreslår James Meade konstitutionella regler som tillåter högst 5 procents årlig ökning av den totala efterfrågan eller av lönesumman. Konflikter på arbetsmarknaden bör lösas genom skiljedom i stället för genom öppna stridsåtgärder.

Det obehagliga ordet stagflation har uppfunnits för att beskriva det ännu obehagligare tillstånd där ekonomin samtidigt drabbas av både stagnation och inflation. De främsta symptomen på sjukdomen är att stor arbetslöshet förekommer jämsides med snabb stegring av den allmänna prisnivån.

Denna förhållandevis nya sjukdom har på senare tid spritt sig som en epidemi i den grupp av stater vi tillhör, nämligen de industriellt utvecklade, liberala, blandekonomiska demokratierna. De tänkbara konsekvenserna måste tas mycket allvarligt.

JAMES MEADE delade 1977 års Nobelpris i ekonomi med Bertil Ohlin. Han har främst lämnat viktiga bidrag till utrikeshandelsökonomi och till den makroekonomiska teorin för öppna ekonomier, men också bidragit till utvecklingen av tillväxt- och befolknings-teorin, fördelningsteorin och teorin för sk indicativ planering. Under senare år har Meade i huvudsak arbetat med skatteproblem vid Cambridgeuniversitetet i England.

Om man vill underminera det liberala samhällets struktur kan det nämligen vara svårt att välja mellan en politik som fördärvar betalningsmedlet genom galopperande inflation och en som utformas så att den garanterat ger en utdragen period av arbetslöshet. Tyskland upplevde i början av 1920-talet en rent galopperande inflation, som sänkte markens värde praktiskt taget till noll och ruinerade många människor i medelklassen. Därefter följde i början av trettiotalet en fruktansvärd period av massarbetslöshet, som utarmade praktiskt taget hela samhället. Galopperande inflation följt av massarbetslöshet ledde till att Tyskland drabbades av förbannelsen Hitler. En kombination av inflation och arbetslöshet vore kanske ett ännu säkrare recept på katastrof.

Olycksbådande utveckling

Naturligtvis antyder jag inte för ett ögonblick att vi just nu hotas av någonting som är direkt jämförbart med den ohyggliga utvecklingen i Tyskland under mel-

* Artikeln utgör texten till den Snow-föreläsning som James Meade höll i Cambridge i november 1978.

lankrigstiden, när den explosionsartade prisinflationen och massarbetslöshetsnivån var av en helt annan storleksordning än någonting som vi för närvarande har. Men det finns ett olycksbådande drag i utvecklingen på senare år, som enligt min åsikt pekar på att läget måste betraktas som mycket allvarligt. I Storbritannien har arbetslöshetsnivån under de senaste årtiondena varit förenad med allt högre inflationstakt för varje år som går. Och det är inte svårt att se varför stagflationsproblemen mycket väl skulle kunna bli allt värre om man inte gör någonting ganska radikalt.

Låt mig illustrera detta med hjälp av följande enkla räkneexempel. Antag att vi alla är organiserade i mäktiga påtryckningsgrupper: fackliga organisationer, storföretag, industrikarteller och liknande och att var och en av dessa grupper är beredda att använda sin monopolmakt till att genomdriva sina egna anspråk på nationalinkomsten. Antag att vi alla kräver en höjning av vår reallönstandard på låt oss säga 5 procent om året. Men antag att produktiviteten per capita bara stiger med exempelvis 2 procent om året. Vi börjar alla ett visst år med att kräva 5 procents lönehöjning. Detta leder till att kostnaderna per producerad enhet går upp med 3 procent, eftersom den ökade produktiviteten bara klarar 2 procent av de 5 procentens lönehöjning. Om inte vinstmarginalerna i utgångsläget är onormalt höga, kan minskad produktion och ökad arbetslöshet undvikas endast om den totala efterfrågan på varor och tjänster tillåts expandera i löpande priser, så att producenterna kan sälja sina produkter till 3 procent högre priser för att täcka den 3-procentiga ökningen i sina kostnader. Nästa år kommer vi så att kräva en 8-procentig lönehöjning, av vilket 3 procent är avsedda att täcka den nuvarande inflationstakten i levnads-kostnaderna och 5 procent skall ge oss den reala standardhöjning som vi kräver.

Men denna 8-procentiga lönehöjning leder till en 6-procentig kostnadshöjning med vårt antagande att den förbättrade produktiviteten fortsätter att sänka kostnaderna med bara 2 procent om året. Om försäljningspriserna skall hålla jämna steg med kostnaderna så att arbetslöshet skall kunna undvikas, måste de stiga med 6 procent. Följande år kräver vi därför alla en lönehöjning på 11 procent, av vilket 6 procent skall uppväga de höjda levnads-kostnaderna och 5 procent ge oss en real höjning. Och så vidare. Varje år ökar prisinflationen, förmodligen i det närmaste explosionsartat, så snart vi börjar föra fram lönekrav, som inte bara skall kompensera för gångna höjningar i levnads-kostnaderna, utan också skall förekomma framtida höjningar i inflations-takten.

Försöken att få ut en hel liter ur ett halvlitermått misslyckas naturligtvis alltid, men processen kan få en del mycket olyckliga bieffekter. Den leder till allt allvarligare problem med okontrollerad inflation eller allt allvarligare arbetslöshetsproblem eller någon kombination av båda.

Explosionsartad mekanism

Det finns ett annat slag av explosionsartad mekanism som också kan börja verka. Folk är mycket uppmärksamma på löneskillnader. Andersson känner sig illa behandlad, inte bara därför att hans lön är låg utan också därför att han har förlorat i jämförelse med Petersson. Antag att de som tillverkar ljusstakar anser att de skall ha 5 procent mera betalt än slaktare och bagare och att samtidigt slaktare och bagare anser att de bör ha minst så mycket i lön som de som tillverkar ljusstakar. Om vi utgår från samma lön, kräver ljusstaketillverkarna en 5-procentig höjning. För att hålla jämna steg med ljusstaketillverkarna kräver bagare och slaktare i sin tur en höjning på 5 procent för

att åter komma i kapp. Och så vidare. I sina fåfänga försök att komma undan denna frustrerande bockhoppning kan varje grupp tänkas föra fram sina krav allt snabbare och snabbare och komma med högre och högre krav vid varje tillfälle, i sina försök att i förväg motverka väntade motkrav från den andra gruppen. Under dessa omständigheter kommer löneinflationen att snabbt explodera, och om försäljningspriserna inte får stiga lika snabbt som lönekostnaderna på grund av försöken att hejda inflationsexplosionen, uppstår arbetslöshet. Återigen har vi stagflation.

1975 hade situationen i Storbritannien blivit synnerligen allvarlig. Under detta år var krav på lönehöjningar på 30 procent inte ovanliga och vi kanske redan då befann oss vid randen av en avgrund, från vilken vi har dragit oss tillbaka genom ett antal effektiva ad-hoc-åtgärder präglade av sunt förnuft. Men är problemet verkligen löst? För närvarande är vi nöjda med att ha fått ned lönehöjningarna till ungefär 15 procent om året och inflationstakten till omkring 7. Men produktiviteten stiger sannerligen inte med de 8 procent som motsvarar klyftan mellan 7 procents höjning i försäljningspriserna och 15 procents lönehöjning och lönekostnaderna stiger alltså snabbare än försäljningspriserna. Sålunda möter vi nu krav på en återgång till fria kollektivförhandlingar i en tid, då vi bara för att hindra inflationstakten från att än en gång börja stiga, eller för att undvika ännu större arbetslöshet när vinstmarginalerna krymper, måste få ned lönehöjningarna ytterligare. Om vi siktar ännu högre och vill få ned inflationen från vad som faktiskt fortfarande är en väldigt hög takt och faktiskt sänka arbetslösheten under vad som fortfarande är en onormalt hög nivå, blir behovet av ytterligare återhållsamhet i lönekraven ännu mera markant. Men i praktiken hör vi åter talas om lönekrav på 20 procent el-

ler mera. Står vi inte återigen vid randen av en avgrund?

Grymt dilemma för politikerna

Detta tillstånd leder till ett grymt dilemma för dem som är ansvariga för landets finanspolitik. För varje budget kan den engelske finansministern vara säker på att få många helt motstridiga råd, en del som går ut på en expansiv penning- och finanspolitik avsedd att stimulera efterfrågan på varor och tjänster för att därigenom skapa arbetstillfällen och sänka arbetslösheten, och andra som kräver åtstramning för att minska efterfrågan och därigenom hålla priserna nere och bekämpa inflationen. Denna konflikt när det gäller lämplig politik visar sig inte bara inom landet utan också internationellt mellan länder. Regeringen i ett land som Västtyskland, som har lägre inflationstakt och ett förmånligt exportöverskott, får tex höra av myndigheterna i andra länder, såsom Storbritannien med dess högre inflationstakt och ständigt hotande överskottsefterfrågan på import, att Västtyskland bör öka den inhemska efterfrågan på varor och tjänster. Man hävdar att det är en självklar plikt för Västtyskland, som bara har en måttlig inhemsk prisinflation, att föra en expansiv politik för att öka efterfrågan både på sina egna produkter och på importvaror från länder som Storbritannien. Detta skulle bidra både till att sänka arbetslösheten i Västtyskland och Storbritannien och till att rätta till obalansen i de internationella betalningarna (genom att öka importen i överskottslandet Västtyskland och exporten i underskottslandet Storbritannien). Tyskarna är emellertid förståeligt nog ovilliga att expandera sin egen inhemska efterfrågan, därför att de framför allt vill undvika en inhemsk inflation. Och vem kan klandra dem för det i ljuset av deras tidigare historia?

Jag hoppas att jag har sagt tillräckligt

för att ge er åtminstone en vag uppfattning om sjukdomens art och om mina skäl att tro att den är allvarlig, och att tills vidare tvivla på att vi har funnit ett botemedel.

Historisk återblick

Låt oss gå tillbaka i historien till 1930-talets stora depression för att spåra sjukdomens historia. Vid den tiden uppstod en kraftig brist på effektiv efterfrågan på varor och tjänster i hela världsekonomin. Människor var sysslösa och maskiner stod stilla, livsmedel och råvaror i stora mängder låg outnyttjade, trots att utarmade människor världen över samtidigt var i skriande behov av mat, bostäder och kläder. Denna fattigdom mitt i ett potentiellt överflöd var en företeelse som många av oss betraktade som både dåraktig och ond. Det var under sådana omständigheter som Keynes utarbetade sitt tanke-system, som gick ut på att regeringarna i världen i samförstånd skulle kunna stimulera den effektiva efterfrågan på varor och tjänster – en efterfrågan, som om den tillfredsställdes skulle lindra fattigdomen och samtidigt ge arbete åt de arbetslösa.

De vapen som rekommenderades för denna efterfrågestimulans var av tre slag. För det första kunde de offentliga myndigheterna själva lägga ned mera pengar på offentliga arbeten av olika slag – vägarbeten, bostadsprojekt, kapitalbildning i statliga industrier osv. För det andra kunde centralbanken vidta åtgärder för att öka penningmängden och sänka räntan på lån till investeringar i kapitalbildning av alla slag i den privata sektorn i ekonomin. För det tredje kunde skattesatserna sänkas och de sociala bidragen och liknande statliga utbetalningar höjas, så att den vanlige skattebetalande medborgaren fick en större skatteinkomst att använda på varor och tjänster. De omedelbara inkomstökning-

ar som skulle bli följden av dessa inledande ökning av utgifterna för varor och tjänster skulle leda till ytterligare sekundära utgiftsökningar och därigenom till inkomstökningar, vilka i sin tur skulle leda till ytterligare tertiära ökning och så vidare genom den berömda sk multiplikatorprocessen.

Keynes var på 1930-talet en bestämd motståndare till varje försök att öka sysselsättningen genom att i stället sänka lönerna och detta av två skäl. För det första ansåg han att det i stort sett skulle vara verkningslöst. Sänkta lönekostnader utgöra ett incitament för arbetsgivarna att anställa mera arbetskraft endast om de sänkta lönerna inte samtidigt leder till en motverkande sänkning i arbetarnas efterfrågan på industriprodukter. Keynes angav flera skäl för sin uppfattning att huvudeffekten av sänkta löner under de omständigheter som rådde på 1930-talet skulle bli att de nominella kostnaderna, priserna, inkomsterna och vinsterna skulle falla och den reala sysselsättningen och produktionsnivåerna i stort sett skulle förbli oförändrade. För det andra påpekade han att det innebar oerhörda politiska svårigheter att genomföra en effektiv och rättvis nedskärning av lönerna över hela linjen, medan en politik som istället gick ut på att stimulera efterfrågan på industrins produkter inte bara skulle vara mera effektiv och säker, utan också ojämförligt mera rättvis och politiskt lättare att genomföra.

Olika former av arbetslöshet

Denna keynesianska efterfrågestyrningsteknik, som den kom att kallas, var aldrig utformad för att klara alla former av arbetslöshet. I en dynamisk ekonomi kommer det alltid att finnas folk som flyttar från en verksamhet som är på nedåtgående till expanderande områden och dessa kommer att vara utan arbete under detta anpassningsskede. Vidare

kan strukturella lägen uppstå i näringslivet, där arbetare förblir arbetslösa trots stark efterfrågan på deras produkter på grund av bristande tillgång på specialmaskiner eller på grund av att det saknas specialutbildade arbetare, som är nödvändiga för vissa produktionsprocesser.

Keynes menade aldrig att hans teknik för efterfrågestyrning skulle användas för att ta hand om sådan friktions- och strukturarbetslöshet, utan bara vad vi brukar kalla allmän arbetslöshet, nämligen de situationer då det föreligger en utbredd brist på sysselsättning för arbetare och kapitalutrustning av alla slag på grund av allmän brist på efterfrågan på industriprodukter.

Det är naturligtvis omöjligt att dra en klar och fast gräns mellan de olika typerna av arbetslöshet. Till och med i boten av en mycket allvarlig allmän depression kan det finnas några industrier som producerar nya produkter, där tillgången på specialutrustning och specialutbildade arbetare är otillräcklig för att klara av efterfrågan. När den totala efterfrågan stimuleras uppträder fler och fler flaskhalsar av detta slag, där efterfrågan är för stor i förhållande till tillgången på de speciella produktionsresurser, som krävs för en viss produktion. Det är svårt att fastställa exakt när man skall säga att den allmänna arbetslösheten är borta och de kvarvarande fickorna av arbetslöshet helt och hållet är friktions- eller strukturfall, men någonstans måste gränsen dras.

Keynes var en praktisk man. Han gjorde sina stora insatser på detta område under 1930-talet, när arbetslösheten var omfattande, i en atmosfär av fallande snarare än stigande kostnader och priser. Han brydde sig inte då om riskerna för att efterfrågestyrningen i syfte att minska arbetslösheten skulle kunna motverkas av en explosionsartad ökning av lönekostnaderna. Men jag kan av egen erfarenhet intyga att han i diskus-

sionerna om återuppbyggnadsplanerna efter andra världskriget var ytterst medveten om denna fara för efterkrigsekonomin.

Keynes' sysselsättningspolitik allmänt accepterad

Keynes predikade således under 1930-talet att staten borde ta på sig ännu en viktig funktion, nämligen efterfrågestyrning. Under kriget tänkte man på återuppbyggnaden efter kriget och i den historiska vitboken från 1944 om arbetslöshetspolitiken erkändes allmän efterfrågestyrning för att hålla uppe sysselsättningen som en väsentlig uppgift för staten. Inte heller var denna stora tankerevolution begränsad enbart till Storbritannien. I Förenta staterna erkände man i en kongressakt en liknande skyldighet från statens sida att ta på sig ansvaret för att hålla en hög sysselsättningsnivå. När Keynes dog i april 1946, just i övergången från en krigs- till en fredsekonomi, lämnade han i själva verket en värld, där praktiskt taget alla regeringar i vår typ av länder på ett eller annat sätt förbundit sig att föra en keynesiansk politik med efterfrågestyrning.

Sedan följde ett kvartssekel av tidigare okänd ekonomisk tillväxt och välstånd. Vi är i Storbritannien ibland benägna att tänka på denna tid som en period av misslyckande. Detta är motsatsen till sanningen, ty vår levnadsstandard har aldrig växt snabbare. Vårt problem under dessa år var att andra länder nådde ännu bättre resultat än vi. Jag vet att *post hoc ergo propter hoc* inte är någon övertygande logik. Men den stora ekonomiska uppgörelsen direkt efter kriget har enligt min åsikt en hel del att göra med denna period av exempellös ekonomisk framgång. Den byggde på de två grundstenarna efterfrågestyrning och liberalisering av utrikeshandeln och de internationella betalningarna genom Inter-

nationella valutafonden och GATT – och Keynes var den främste arkitekten både för de nationella och de internationella elementen i denna återuppbyggnad.

Expansion mer attraktivt än åtstramning

Under de allra senaste åren har emellertid allt gått på tok och vi har nu drabbats av stagflationsepidemins förbannelse. Vad är det som har hänt?

Enligt min åsikt finns det två huvudfaktorer som bär skulden. För det första frestas politikerna att använda efterfrågestyrningsverktygen till att överstimulera ekonomin och för det andra har arbetskraften oreglerad monopolmakt att kräva lönehöjningar.

På den gamla goda tiden – eller som jag föredrar att kalla den, den gamla dåliga tiden – med guldmyntfot och balanserad budget fanns det små eller inga möjligheter för myndigheterna att utöva någon diskretionär makt över den totala efterfrågenivån. Tillgången på pengar på kapitalmarknaden måste skötas av centralbanken i det övergripande syftet att hålla guldets sterlingpris stabilt på en fri världsmarknad för guld. De stela konventionella kraven att regeringens budget skulle vara balanserad, utom i extrema krislägen såsom ett storkrig, gjorde det omöjligt att variera de statliga utgifterna och skatterna och därigenom stimulera efterfrågan genom budgetunderskott. Den keynesianska revolutionen ersatte båda dessa stela konventionella begränsningar – man kan faktiskt nästan kalla dem konstitutionella begränsningar – i den enkla förhoppningen att politikerna skall ha den goda smaken att använda sina diskretionära maktbefogenheter över penning- och finanspolitiken på ett disciplinerat sätt.

Men efterfrågeexpansion är alltid politiskt mera attraktivt än åtstramning. Att ställa kapital till förfogande till lägre ran-

ta för tex husköp, att betala ut högre barnbidrag eller pensioner, att sänka inkomstskatten, är åtgärder som ger omedelbara och riktade förmåner till speciella grupper av väljare. De inflationsriskerna som kan uppstå är vaga, spridda och långsiktiga och redan en vecka är lång tid i politiken. Att minska efterfrågan drabbar däremot vissa medborgare tydligt och omedelbart, och fördelarna med att slippa inflation är vaga, spridda och avlägsna i tiden. Till följd av detta har stimulansen av ekonomin genom efterfrågestyrning på det hela taget kommit att överdrivas.

Låt mig påminna om att arbetslösheten i England under mellankrigstiden efter 1922 aldrig föll under 10 procent, med undantag för en eller två månader. År 1932 steg den till 23 procent. Efter andra världskriget fungerade ekonomin i många år med arbetslöshetssiffror på 1,5 till 2 procent, medan 3 procent av somliga sågs som ett hot om allvarlig arbetslöshet. Det råder enligt min mening inga tvivel om att keynesiansk efterfrågestimulans har använts för att tackla friktionsarbetslöshet och strukturarbetslöshet lika väl som den allmänna arbetslösheten. Detta har lett till en allmänt inflationistisk situation. Och allt eftersom folk mer och mer har kommit att vänta sig prishöjningar och försöka förebygga dem, så har inflationstakten genom de processer jag beskrev ovan tenderat att bli explosionsartad.

Fackföreningarna är oreglerade monopol

Nära sammanhängande med detta är effekterna av det helt vansinniga sättet på vilket vi nu för tiden fastställer penninglönerna. Arbetskraftens organisationer har fått all tänkbar juridisk immunitet och allehanda privilegier att vidta monopolåtgärder (genom strejker, bojkotter, utestängning av oorganiserade arbetare)

för att uppnå vad varje speciell grupp anser vara den riktiga ersättningen för just deras arbete. Dessa monopol är skilda från och oberoende av varandra. De olika grupperna hoppar bock över varandra i sina försök att åstadkomma oförenliga skillnader. Tillsammans försöker de så att säga få ut en hel liter ur det halvlitermått som finns. Detta brukar kallas fria kollektivavtalsförhandlingar. Men språket är rikt, så jag föredrar att tala om oreglerade monopol. Om man kombinerar oreglerade monopolförhandlingar med statens så kallade keynesianska förpliktelser att vad som än händer med lönerna så skall efterfrågan stimuleras tillräckligt för att undvika allmän arbetslöshet, får man en institutionell lösning som verkar avsiktligt utformad för att sätta igång och vidmakthålla den explosionsartade inflation som jag beskrev i början av denna föreläsning – i synnerhet om man lägger till den politiskt troliga utvecklingen att efterfrågan i praktiken kommer att stimuleras mer än som behövs för att undvika allmän arbetslöshet. Detta är ett recept för katastrof, vilket kan undvikas genom att man tillfälligt återinför en stram penning- och finanspolitik, vilket då leder till arbetslöshet och stagflation när pressen uppåt på lönerna möter det nya trycket nedåt från den penning- och finanspolitiska åtstramningen.

Det var en gång två män som arbetade på en lång raksträcka av en enkelspårig järnväg och som fick se två expresståg komma i full fart mot varandra från var sitt håll. När de klev av banvallen sa den ene till den andre: "Det var ett förbaskat dumt sätt att sköta en järnväg!"

Frihet, jämlikhet och broderskap

Var nu snäll och ta mig inte för en reaktionär, vars enda önskan är att klämma åt fackföreningarna och suga ut de fattiga. Jag är i själva verket en ganska

gammaldags radikal, som verkligen tror på frihet, jämlikhet och broderskap – utan, kanske jag får tillägga, att hysa den åsikten att bästa sättet att uttrycka denna sin tro på frihet, jämlikhet och broderskap skulle vara att leda ens meningsmotståndare till giljotinen.

Jag skulle kunna uppehålla mig länge vid det önskvärda i många positiva sociala och ekonomiska åtgärder för att främja dessa tre stora mål – genom statlig hälsovård och dito skolsystem, som bidrar till att likställa villkor och förhållanden och bryta ner klassgränserna, genom en förnyelse av arbetslivet så att företagsledarna inte längre behandlar arbetarna som ett annat slags varor och vice versa, genom skatter och ett socialt försäkringssystem, som främjar en jämnare fördelning av inkomst och förmögenhet och genom utmönstring av konkurrensbegränsande affärsmetoder för att hindra monopolvinster eller, där otillbörlig monopolmakt är oundviklig, genom prisreglering eller förstärkning av företagen.

Men det är inte detta som är ämnet för denna artikel. Inte heller ägnar jag mig här åt den stora seger i principfrågan om fri föreningsrätt, som vanns i det förgångna, när man tog bort de kränkande hindren för arbetarnas rätt att bilda fria fackföreningar.

Föreningsfriheten medför emellertid inte någon rätt att begränsa friheten för dem som väljer att inte vara med eller som hindras från att vara med. Åtgärder som hindrar anställningen av extra arbetskraft i exceptionellt väl betalda yrken annat än på de villkor som fastställs av dem som redan har privilegiet att arbeta inom detta yrke, tycks mig vara ett synnerligen tvivelaktigt sätt att öka den personliga friheten (eftersom det begränsar friheten att välja yrke för dem som står utanför) eller att öka jämlikheten (eftersom det hindrar lägre betalda att få tillträde till högre betalda yrken) eller att

demonstrera broderskapet mellan dem som är innanför och dem som är utanför den förtrollade cirkeln. Vad jag i själva verket inriktar mig på i dag är just följderna av att bygga ett ekonomiskt system på principerna inte om att begränsa monopolmakt utan om att garantera stora mäktiga oberoende grupper en hel uppsättning monopolbefogenheter att genomdriva sina krav i samhället – vilka naturligtvis också inbegriper befogenheter att försöka påtvinga varandra sina motstridiga krav. Det, skulle jag vilja påstå, är ett förbaskat dumt sätt att sköta en ekonomi.

Vad skall vi då göra för att rädda oss?

Nya konstitutionella regler

När det gäller behovet av monetär åtstramning kan jag inte helt hålla med monetaristerna, som enbart förlitar sig på att kontrollera penningmängdens tillväxt. Detta är enligt min mening att kasta ut barnet med badvattnet. Också med en kontrollerad penningmängd kan de totala utgifterna variera ganska kraftigt, genom att omloppshastigheten hos en given mängd pengar kan variera eller genom en ökad användning av handelskrediter och andra substitut för pengar. Låt oss i stället fortsätta att använda keynesiansk efterfrågestyrning, men se över för vilka ändamål den används. I stället för de konstitutionella restriktioner som parlamentet tidigare brukade erkänna av typen guldmyntfoten och den balanserade budgeten, låt oss nu i parlamentet som en sträng konstitutionell finansiell restriktion acceptera en helig regel att penning- och finanspolitik bör användas inte för att direkt bevara den fulla sysselsättningen, utan för att upprätthålla en stabil tillväxt på tex 5 procent om året i den totala nominella efterfrågan på varor och tjänster, och därmed också i den nominella nationalinkomsten.

Att upprätthålla en årlig tillväxt på 5

procent i den nominella nationalinkomsten skulle normalt indirekt leda till en stabil 5-procentig tillväxt i efterfrågan på arbetskraft. Men om av något skäl vinstmarginalerna steg under ett år skulle en 5-procentig tillväxt i de totala utgifterna för varor och tjänster under detta år leda till att de totala vinsterna steg med mer än 5 procent och de totala lönerna med mindre än 5 procent. En variant av den föreslagna konstitutionella regeln för ekonomisk-politisk återhållsamhet vore att hålla totala efterfrågan på en sådan nivå att inte nationalinkomsten, men väl den totala lönesumman, höll en stabil tillväxt av 5 procent om året. Det finns mycket som talar för denna variant, som också ligger mera i linje med den pågående politiska debatten. Alla statliga procentuella riktlinjer för lönerna skulle helt enkelt ersättas av en effektiv användning av efterfrågestyrning, som i praktiken höll den totala lönesumman vid en given årlig tillväxtnivå. Därmed finge det vara bra och sedan skulle man i olika avtal fastställa hur ökningen skulle fördelas mellan ökad sysselsättning och ökade löner i olika sektorer av ekonomin.

Vilken variant av regeln man än väljer, är det emellertid fortfarande viktigt att lägga en press på både vinstmarginalerna och lönehöjningarna. Som jag redan har hävdad är den lämpligaste metoden för att främja konkurrensen mellan tillverkarna – där en viktig del utgörs av konkurrens från importvaror – att utmönstra konkurrensbegränsande affärsmetoder och, där starka monopolelement är oundvikliga, prisreglering eller förståtligande.

Det uppstår naturligtvis många problem vid införandet av en konstitutionell regel för ekonomisk-politisk återhållsamhet vilken variant man än väljer. Hur skall man finna lämpliga institutionella former för arrangemang, som verkligen innebär att parlamentet förbinder sig att

visa sådan återhållsamhet? Och är de tekniskt ekonomiska problemen möjliga att lösa? Ekonomiska system består av ett mycket komplicerat nät av dynamiska samband. Med vilken grad av framgång kan man hoppas finna former för penning- och finanspolitisk kontroll, som kan påverka utgifterna tillräckligt snabbt? Kan man, ens med hjälp av de allra skickligaste experterna i reglerteknik tänka sig att utarbeta regler för den ekonomiska politiken som verkligen leder till att de nominella utgifterna hålls på en i förväg fastlagd, stabil tillväxtnivå? Jag hinner inte diskutera dessa viktiga frågor här.

Nödvändig reform av lönebildningssystemet

Det är dock klart att ett nödvändigt villkor för att en regel för penning- och finanspolitiken av det slag vi diskuterat skall kunna fungera är att den måste åtföljas av en lämplig reform av lönebildningssystemet. Om lönenivåerna tillåts gå upp med 15 procent något år, skulle den totala lönesumman detta år kunna begränsas till en höjning på 5 procent det året enbart genom en förödande nedgång i den totala efterfrågan på industriprodukter, stor nog att minska det antal personer på vilka lönesumman skulle spridas med 10 procent, eller med andra ord öka antalet arbetslösa i Storbritannien med två miljoner eller flera.

Vad som behövs är någon slags kompletterande form av lönebildningssystem, som inom varje sektor av ekonomin motverkar lönehöjningar av den storlek som ökar arbetslösheten eller förhindrar att sysselsättningen expanderar i denna sektor. I varje yrke, bransch eller region där det är ont om arbetskraft i förhållande till efterfrågan, behövs en lönehöjning, inte en lönesänkning, för att locka arbetare till denna sektor och därigenom öka sysselsättningen

där. Och kom ihåg att denna princip skulle fungera mot en bakgrund där den nominella efterfrågan på arbetskraft i genomsnitt skulle expandera i stadig takt i alla sektorer i ekonomin, så att det förr eller senare blir nödvändigt i varje normal sektor att höja lönerna för att kunna behålla arbetskraften. I alla sektorer där arbetskraften är speciellt knapp, skulle lönerna behöva stiga snabbare än detta genomsnitt. I varje sektor där det fortfarande fanns överskott på arbetskraft, skulle lönehöjningar undvikas för att inte förvärra arbetslöshetsproblemet. Boten för arbetslösheten i sådana sektorer måste delvis vara en gradvis förbättring i denna sektor, då den kommer i åtnjutande av en viss del av den allmänna 5-procentiga expansionen av den totala nominella efterfrågan på arbetskraft, och delvis att friställd arbetskraft lockas över till andra sektorer där sysselsättningen expanderar och där konkurrensen om ett begränsat utbud av arbetare driver upp lönerna och gör sysselsättningen mera attraktiv.

Vilka institutionella förändringar skulle då vara lämpliga för detta ändamål?

Offentlig inkomstpolitik

En del skulle tillråda en offentlig inkomstpolitik för lönerna i olika sektorer av ekonomin. Som krisåtgärd stöder jag till fullo den nuvarande regeringens användning av sådana metoder för att vi än en gång skall komma bort från randen av inflationsavgrunden. Men jag ogillar innebörden i ett system med central lönesättning som permanent långsiktig lösning på problemet. Det är omöjligt att decentralisera ett sådant system. Antingen innebär det en tillämpning över hela linjen av en enkel regel i likhet med den nuvarande 5-procentsregeln, vilket så småningom måste leda till svåra spänningar i en ekonomi som vår, med dess stora skillnader i yrkesutbildning, i vill-

koren inom olika yrken, branscher och regioner och i löneformer. Eller också innebär det att de centrala myndigheterna gradvis börjar försöka påverka varje ekonomisk verksamhet in i minsta detalj, vilket utgör ett allvarligt intrång i den frihet och effektivitet som ett mera decentraliserat marknadssystem erbjuder.

Andra skulle tillråda att de stora pojkarna i arbetsgivareföreningen och LO träffas varje år och beslutar om fördelningen av årets 5-procentiga lönehöjning. Jag ogillar korporativa lösningar, eftersom jag tror att de stora pojkarna med stor monopolmakt i känsliga sektorer i landets ekonomi vanligen då får en otillbörligt stor del av kakan, vilket dömer småpojkarna till låga löner eller arbetslöshet, en utgång som är både ineffektiv och orättvis.

Arbetsstyrda företag

Andra åter skulle tillråda en omvandling av existerande företag till arbetsstyrda, arbetarägda kooperativ, där löneförhandlingar inte skulle förekomma, eftersom arbetarna helt enkelt sinsemellan skulle fördela vad de kunde tjäna av den stadigt växande efterfrågan på varor och tjänster i allmänhet, sedan nödvändiga hyror eller räntor för mark och kapitalutrustning betalats. Dessvärre tror jag att denna tilltalande lösning kan väntas fungera bra endast inom de områden som har en arbetskraftsintensiv snarare än en kapitalintensiv teknik, där småskaliga företag är möjliga och där det är relativt lätt att etablera nya konkurrerande kooperativ. Men när denna lösning är möjlig bör den i högsta grad uppmuntras. Längtan efter att slippa ifrån de restriktioner och bestämmelser som hör till vanlig anställning i industrin, kanske redan kan iaktas i sådana företeelser som specialarrangemangen med egenanställning för ett företags chaufförer, de sk småskuttarna i byggnadsindustrin och industriarbetarnas omfattande extra-

knäck inom andra yrken, en utveckling som i en del fall beror på att man vill undgå skatt, men i en del fall också på att man vill undgå den statliga och fackliga kontroll som drabbar vanlig anställning.

Andra åter skulle rekommendera att man tog i med hårdhandskarna mot fackföreningarna och återgick till ett system där arbetarnas konkurrens om jobben och arbetsgivarnas om arbetarna skulle driva upp lönerna där det var ont om arbetskraft och pressa ned dem där det var gott om arbetskraft. Jag tror inte att en fullständig lösning är möjlig enligt dessa principer. Stordriftsfördelar gör att det i somliga sektorer inte kan finnas ett stort antal konkurrerande arbetsgivare och orättvisa förhandlingspositioner skulle uppstå när ett stort antal konkurrerande enskilda arbetare ställdes inför ett mycket begränsat antal arbetsgivare. Vidare strider det i hög grad mot all tradition att bortse från det faktiska psykologiska behovet hos olika grupper av löntagare att kunna bilda organisationer som representerar deras gemensamma intresse. Och i sin fullständiga form skulle denna konkurrenslösning innebära att man förnekade behovet av ersättning vid arbetslöshet, permittering och liknande, för att de arbetslösa arbetarna i stället skulle lockas att konkurrera mera effektivt om jobben. Jag kan dessutom omöjligt acceptera den bristande generositeten i behandlingen av dem som har oturen att bli utan arbete.

Som en del av er kanske redan har gissat, ser jag emellertid stora förtjänster i ett marknadssystem med fri konkurrens. Även om det av de skäl som jag just har uppgivit, inte är önskvärt att söka en fullständig lösning på lönebildningsproblemet i återinförandet av renodlade konkurrensförhållanden på arbetsmarknaden, är det icke desto mindre nödvändigt att fackföreningarnas nuvarande alltför stora monopolmakt begränsas.

Skiljedom vid konflikter

Vilket är då det civiliserade sättet att hantera dessa problem? Låt oss fortsätta att vara generösa mot dem som har oturen att bli arbetslösa. Låt oss inte försöka förhindra bildandet av fria fackföreningar och liknande sammanslutningar som skall föra fram olika gruppers gemensamma angelägenheter. Begränsa vinstmarginalerna genom de åtgärder som vi redan har nämnt. Låt fördelningen av inkomst och förmögenhet mellan enskilda människor påverkas av skatter och liknande metoder. Men låt oss i stället för stridsåtgärder, som bygger på tillfälliga monopolpositioner i förhandlingarna för att fastställa individuella löner, använda skiljedom vid konflikter, där det främsta rättesnöret i sådana skiljedomar skulle vara att begränsa sådana lönehöjningar som hindrar ökad sysselsättning i någon sektor av ekonomin. Allt detta skulle äga rum i ett ekonomiskt läge som garanterar stabil tillväxt i den totala efterfrågan på arbetskraft.

Detta skulle vara förenligt med en enkel återgång till vad jag har kallat oreglerade monopolförhandlingar, men med en väsentlig skillnad. Båda parter i en arbetskonflikt och staten själv skulle ha rätt att föra en konflikt till skiljedom av det slag som jag har skisserat. Strejker skulle fortfarande vara möjliga, men bestraffningar av ett eller annat slag skulle kunna utmätas om skiljedomen inte godkändes. Det finns många möjligheter. En skulle vara att ändra lagstiftningen så att den juridiska immunitet som parterna garanteras vid arbetskonflikter enligt den nuvarande lagstiftningen inte skulle gälla om stridsåtgärder tillgrips i trots mot sådan skiljedom.

En sådan uppläggnings skulle innebära att det inte fanns några hinder mot fria löneförhandlingar mellan vilken grupp av löntagare och arbetsgivare som helst. Men när arbetsgivarna, mot bakgrund av en kraftfullt kontrollerad totalefterfrågan

på varor och tjänster, bestämmer sig för att inte gå med på vissa krav, skulle konflikten kunna underkastas skiljedom. Inte ens då skulle det vara straffbart för arbetarna eller arbetsgivarna i fråga att strejka och vägra godta skiljedomens villkor, men de skulle i detta fall riskera att få betala skadestånd på grund av kontraktsbrott, konkurrensbegränsande beteende eller andra åtgärder på samma sätt som andra grupper i samhället.

Det politiskt möjliga

Jag för fram dessa idéer i utkast. Följderna i olika avseenden behöver naturligtvis granskas mycket noggrant. Man kan ändå vilja ställa frågan: Allt detta låter väldigt fint i princip, men finns det några utsikter till att en lösning med någon slags skiljedom skulle kunna accepteras? Naturligtvis inser jag att det är politiskt absolut omöjligt att omedelbart anta en sådan lösning. I den typ av anständigt, fritt, demokratiskt samhälle där vi – tack och lov – fortfarande är privilegierade nog att leva kan emellertid det som i dag är politiskt omöjligt göras politiskt möjligt i morgon, endast genom att man utvecklar en allmän förståelse för problemet och bygger upp allmän enighet om behovet av de nödvändiga förändringarna, antingen genom vältalig och övertygande propaganda av det slag som ni har utsatts för i denna artikel, eller, vilket kanske är mera effektivt, genom den mycket mindre trevliga uppfostningsprocess som jag fruktar att vi kommer att utsättas för genom händelseutvecklingen under de närmaste framtiden.

Jag är ekonom och jag har försökt ge en ekonomisk lösning på ett ekonomiskt problem. Säg nu inte att jag är en dålig ekonom därför att de ekonomiska lösningarna är politiskt oacceptabla. Den verkligt svåra delen av vårt problem är politisk och där skulle jag inte vara kompetent att ge några värdefulla syn-

punkter, även om jag hade tid till mitt förfogande. Vi står uppenbarligen inför en långdragen och deprimerande politisk process. Jag kan bara uttrycka den förhoppningen att våra politiker skall lyckas använda sin förmåga att göra det klart för mannen och kvinnan på gatan hur våra problem ser ut och styra utvecklingen av våra institutioner i den riktning som jag har beskrivit.

Betalningsbalansproblemen

Ett litet tillägg: En del av er kanske är förvånade över att jag har talat om stagflationen i Storbritannien utan att ens ha nämnt betalningsbalansen. Tyvärr kan man inte få med allting i en enda artikel. Men om vi skulle lyckas undvika inflationen genom att föra en inhemsk politik av det slag som jag har skisserat ovan skulle våra betalningsbalansproblem lättas till oigenkännlighet. Om vi håller nationalinkomsten eller den totala lönesumman på en i förväg fastställd, stabil

tillväxtnivå, skulle detta emellertid innebära att det inte skulle vara möjligt att använda ytterligare ekonomisk politisk åtstramning eller expansion som verktyg för att lindra eventuella återstående betalningsbalansproblem. Den inhemska politik som jag har rekommenderat innebär därför att vi inte skulle få göra några växelkurspolitiska åtaganden, som hindrade oss från att vidta de växelkursanpassningar som då och då kan bli nödvändiga av betalningsbalansskäl, såvida vi inte är beredda att direkt använda reglering av import och andra utländska betalningar, även om jag själv verkligen hoppas att växelkursförändringar är det instrument som väljs och befinnes lämpligt. Hur mycket värdigare skulle det inte vara att sätta igång med att se om vårt eget hus, än att använda tiden till att skylla våra bekymmer på andra – på japanerna för att de gör bättre bilar eller på tyskarna för att de är bättre på att hålla nere inflationen än vad vi är.

Oversättning: Kerstin Lundgren